

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49

Nisan 2017 April 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ETNOSANTRİZM KISKACINDA MUHTARLIK SEÇİMLERİ: KÖY OLİGARŞİSİ VE ŞİFRELİ OY* MUKHTAR ELECTIONS IN THE GRIP OF ETHNOCENTISM: VILLAGE OLIGARCHY AND CIPHERED VOTE

İhsan KURTBAŞ**

Öz

Bu çalışma, taşra ve köy siyasal kültürü ekseninde, etnosantrizmin, muhtarlık seçimlerinde somutlaşan etkilerini araştırmaktadır. Bu çerçevede, Ardahan ili örneğinde, nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem ile alan araştırması yapılmıştır. Muhtarlık seçimi sonuçlarını büyük oranda sülâlecilik, akrabalık bağları gibi kolektif aidiyetlerin ve asabiye değerlerinin belirlediğini söyleyen bir kısım görüşmeci; köylerde güçlü ve geniş ailelerin, kimin muhtar olacağını belirleyen başat faktör olduğunu ifade etmiştir. Diğer bazı görüşmeciler ise, köylerde kimi muhtarların, 'şifreli oy' kullanılmak gibi, muhtarın tüzel kişiliğinden kaynaklı yetkilerini aşan ve demokrasinin dışına taşan uygulamalar içinde olabildiklerini belirtmişlerdir. Güçlü ailelerin, diğerleri üzerinde hâkimiyet kurduğu ve böylelikle iç-grup/dış-grup dikotomilerinden kaynaklı ötekilikler ve mağduriyetlerin yaşandığı böylesi bir siyasal kültür; demokrasiyi fiilen bir "köy oligarşisine" indirgemektedir.

Anahtar Kelimeler: Etnosantrizm, Siyasal Kültür, Muhtar, Muhtarlık Seçimleri, Köy Oligarşisi.

Abstract

This study investigates the sociopolitical effects of ethnocentrism that are embodied in the Mukhtar elections in the context of provincial and village political culture. In this context, in the example of Ardahan province, a field research with mixed method has been carried out in which qualitative and quantitative methods are used together. Some interviewees stated that group affiliation related to truancy, tribalism, kinship, team spirit and collective belongings, determine the results of the Mukhtar elections to a great extent and stated that, wealthy, strong and broad families act as the dominant factor determining who would be the Mukhtar. Some of the interviewees interviewed pointed out that in some villages, some Mukhtars involve in efforts such as 'ciphered voting' which are incongruent with the authority of the mukhtars and democratic values. Such a political culture in which strong families gain dominance over others and unjust treatments arise out of the dichotomies related to in group and out group dichotomies, practically reduce democracy in the villages to a "village oligarchy".

Keywords: Ethnocentrism, Political Culture, Mukhtar, Election of Mukhtar, Village Oligarchy.

Giriş

Günümüz demokrasileri, büyük ölçüde şehir temelli bir siyasa olarak ortaya çıkmış ve o şekilde de tasarlanmıştır. Nicel açıdan seçmenin çoğunluğunu oluşturan taşra ve köyler ise, seçimler dışında, siyasal katılımında bulunmak, demokrasinin diğer nimetlerinden faydalanmak için şehirleri kullanmak durumunda kalmışlardır. Siyasanın, küçük ve dağınık olduğu için yoksadığı köyler, siyaset biliminin de ihmal ettiği bir alandır. Türkiye'de özellikle 'Köy Edebiyatı'nın bu konuda kayda değer çalışmaları olmuştur. "Türkiye'de Halkçılık, Osmanlı döneminde başlayan Ulusçuluk akımıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 'Halka Gitmek, Köye Gitmek' önem kazanmışsa da, bütün iyi niyetli çabalara karşın, bu 'halka gidiş' eylemi turistik bir eylem olmaktan kurtulamamış, Bu çerçevede üretilen Anadolu edebiyatı da kentli aydının halka, köylüye dışarıdan bakışı olmaktan öteye gidememiştir (Çankaya, 2013: 486). Siyaset bilimi ise, sosyoloji odaklı birkaç çalışmadan faydalanma yoluna gitmek dışında, adeta taşra ve köylerin ötesinden yapılan bir etkinliğe dönüşmüş gibidir. Bu çalışma siyaset biliminin yadsıdığı ve ihmal ettiği çok önemli boşluğu, bir nebze, doldurmak amacıyla yapılmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada, kent-köy siyasal kültürünün nevi şahsına münhasır özellikleri karşılaştırmalı olarak ortaya konmuş, muhtarlık seçimleri örneğinde, köylülerin siyasal kültürleri irdelenmiştir. Nitekim özellikle taşra ve köyler açısından, kurum, kanal ve kurallarıyla şehirlere göre tasarlanmış temsili demokrasiler için muhtarlıklar, demokratik kültürün en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. .

Bu çerçevede, Ardahan ili¹ örneğinde nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı, zenginleştirilmiş desen olarak da ifade edilen, karma yöntemle alan araştırması yapılmıştır. 12 Haziran 2011

* Bu çalışma, 'Etnosantrizm Ve Ötekileştirme Perspektifinde Siyasal Eğilimler: Ardahan İli Örneğinde Oy Verme Davranışının Sosyolojik Analizi', başlıklı doktora tezinin bir kısmından türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD Öğretim Üyesi, Ardahan Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma (ARESAM) Müdürü, ihsankurtbas@ardahan.edu.tr

¹ Bu çalışmanın evreninin Ardahan ili seçilmesinin nedeni, Ardahan ilinin, kültürel çeşitlilik açısından doğal bir laboratuvar görüntüsü verdiği gibi, bu farklılık ve çeşitliliklere rağmen binlerce yıldır birlik, beraberlik ve kardeşlik kültürünün de âdeta simgesi olmasından dolayıdır.

Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde, 442 kişiyle yüz yüze mülakat ve 4 gruba odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş olup², bu çalışmada kullanılan veriler, alan araştırmasından elde edilen mülakatlardan oluşmaktadır.

Muhtarlık seçimi sonuçlarını, çok büyük oranda, sülâlecilik, aşiretçilik, akrabalık bağı, takım ruhu gibi grup bağlarının ve kolektif aidiyetlerin belirlediğini söyleyen görüşmeciler, köylerde geniş ve güçlü ailelerin, kimin muhtar olacağını belirlediğini ifade etmiştir. Mülakat yapılan görüşmecilerin bazıları ise, bazı köylerde, kimi muhtarların, sahip oldukları tüzel kişiliğin çok ötesinde, yetkilerini de aşan, baskıcı ve hatta usulsüz uygulamalar içinde olabildiklerini iddia etmiştir. Daha da önemlisi bazı köylerde, kimi muhtarların, şifreli oy kullandırmak gibi usulsüz uygulamalar içinde olabildiklerini söylemiştir. Bu çalışmada, etnosantrizmin muhtarlık seçimlerinde somutlaştığı bu sorunlar, tarafımızca, köylerde geniş ve güçlü ailelerin, diğerleri üzerinde hüküm sürdüğü böylelikle hizipleşmeler ve mağduriyetler yarattığı 'bir köy oligarşisi' olarak, nitelendirilmiştir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, söz konusu sorunlar, nerdeyse çok partili hayatın başlangıcından beri yaşanagelen sorunlar olup, çalışmanın evrenini oluşturan Ardahan'ın tamamının veya genel olarak Türkiye'nin yerleşik ve yapısal bir sorunu gibi de yorumlanmamalıdır. Taşra veya köylerinde, muhtarlık seçimlerinden kaynaklı etnosantrizm meselesi bulunmayan, seçimlerin adil ve eşit koşullarda yapıldığı ve herkesin özgür bir şekilde oyunu kullandığı Ardahan dâhil, ülke genelinde sayısız yerleşim yeri vardır. Ancak bu gerçek, mülakatlarda ifade bulan ve çalışmada sistematize edilen sorunların göz ardı edilebileceği anlamına da gelmemelidir.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilki etnosantrizm konusunun teorik çerçevesi ile ilgiliyken; son ikisi mülakat verilerinin analizinden oluşmaktadır. Birinci bölümde etnosantrizm kavramının kavramsal çerçevesi anlatılırken; ikinci bölümde merkez-taşra siyasal kültürünün mahiyeti ortaya konmuş, siyasal kültür açısından merkez ve köy siyasal kültürünün birbirinden farklı boyutları serimlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, içinde etnosantrik eğilimler barındıran muhtarlık seçimlerinin farklı görünüşleri ve boyutları irdelenmiş; etnosantrizmin muhtarlık seçimlerinde somutlaşan sosyopolitik etkileri incelenmiştir.

1- Etnosantrizm Olgusu

Bir toplumun dini, kültürü, tarihi ve siyaseti tarafından şekillenen siyasal kültür, bir yandan, o toplumu inşa ederken; öte yandan kendisi inşa olunarak var olur. Tanım olarak, "siyasal sistemin yerleştirildiği davranışlar, tavırlar ile bunlara dayanak teşkil eden ve yaygın bir şekilde paylaşılan siyasi inançlar, değerler ve açıklayıcı semboller bütünü olan siyasal kültür (Demir ve Acar, 2005: 367)", "bir çeşit kolektif siyasal hafıza (Roskin ve ark. 2013: 144)" olma özelliği de taşır. Bu yüzden bir eğilimler kümesi içeren siyasal kültürü, bir yönüyle, iç-grup/dış-grup dikotomilerinin dinamize ettiği, taraflar arası etkileşimler ve mücadeleler şekillendirir. Nitekim insanoğlunun tarihi taraf(laşma)lar tarihidir ve aynı kültürden, dinden, etnisiteden olan topluluklar; hatta aynı aileden olan insanlar bile, Bauman'ın (2010) dikkat çektiği gibi, "derin çıkar çatışmaları, kolaylıkla uzlaştırılmayan inançlar ve hedeflerde bölünmeler yüzünden", etnosantrizmin kısacasına girebilmektedirler.

Etnosantrizm, etimolojik açıdan "Yunancadan gelen iki kelimenin birleşiminden oluşur. Bunlar ulus anlamına gelen ethnos ve merkez anlamına gelen 'kentron' kelimeleridir. Bu terim bir ülkenin evrenin merkezinde olduğu görüşüne işaret eder. Anahtar şudur ki, grup kendini en eşsiz grup ve en güçlü duygusal bağlara sahip topluluk olarak görmelidir" (Neuliep ve McCroskey, 1997: 389). "M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Yunanlı tarihçi ve antik yazar Herodotus, uzun zaman önce insanların kendi yaşam değerlerinin diğerlerinden daha üstün olduğuna inandıkları sonucuna varmıştır (Gil-White, 2005: 2)". Aradan geçen binlerce yılı hızlıca geride bırakıp günümüze baktığımızda, şimdi artık bu anlayışa denk gelen bir nosyon olarak etnosantrizm, tutum ve davranışların evrensel bir sendromu (Axelrod ve Hammond, 2003: 2; Hammond ve Axelrod, 2006: 1) ve evrensel bir fenomenası olarak tanımlanmaktadır (Neuliep ve McCroskey, 1997: 385).

Temelde etnosantrizmi grup ben-merkezçiliği olarak kavramlaştıran, kavramın sahibi Sumner ise, bu anlayışın dış gruplara karşı olumsuz ve önyargılı tutumla güçlü bir şekilde bağdaştırılabileceğini varsaymıştır. Sumner'a göre birlik duygusu, herhangi bir dış gruba karşı bir çeşit üstünlük hissi barındıran grup içi adanmışlık, arkadaşlık ve grup dışındakilere karşı grup içindikleri korumaya hazır bulunuşluk teknik olarak etnosantrizm demektir (Bizumic ve Duckitt, 2008: 438). Dolayısıyla etnosantrizm, dış gruplara karşı negatif ve düşmanca; iç gruplara yönelik pozitif ve destekleyici tutumları içerir (Eisinga, Felling, Peters, 1990b: 54) ve her grup kendi geleneğinin en doğru, tek doğru olduğunu düşünür (John, 2007: 2). Bu tutum, bireyin kendine ait olan iç grubu üstün ve erdemli; kendine ait olmayan dış grubu ise hor ve aşağı

² 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimleri'nden önce gerçekleştirilen görüşme sonuçlarına göre, gerçek seçim sonuçları en fazla %4,5'lik sapmayla tutturulmuştur. Bununla birlikte merkez ve ilçeler ile bağlı köylerde partilerin aldığı oylar birçok yerde %0 sapma ile birebir isabet ettirilmiştir. İl ve ilçe ile bağlı köylerinde araştırma sonuçlarının, gerçek sonuçları bu kadar yakın oranla tutturmuş olması, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği ile ilgili bir nitelik göstergesi olduğu gibi; örneklem olarak tartışılan verilerin evrenin görüşünü en üst düzeyde yansıttığının da ifadesidir.

gördüğü durumları içerir (Hammond ve Axelrod, 2006: 1). Bu çerçevede Kam ve Kinder (2006: 4), etnosantrizmi, insanların kendi yaptıkları, inandıkları şeylerin, başkalarından daha üstün olduğu düşüncesine ikna edilmiş olmaları olarak tanımlarken; Özbek (2004: 2), etnosantrizmin grup içi ilişkilere ve değerlere önem vermek, grup dışı değerleri, fertleri ve grupları aşağılamak, kendi grubuna kültürel üstünlük tanımak şeklinde ortaya çıkan dogmatik, katı politik ve ekonomik taassup ifade eden bir kavram olarak kabul edildiğini söyler.

Neticede, etnosantrizm, insanın kendi kültürünü, geleneğini, değerlerini merkeze koyarak, onu, her şey için ölçüt olarak ele aldığı ve diğer kültürleri buna göre değerlendirdiği, bir çeşit üstünlük hissi barındıran, *grup ben-merkezciliği* veya farklı grupları algımlarken kullandığı *algısal lenslerdir*. Birey, içinde yaşadığı sosyal ve kültürel ortamı referans kabul ederek, iç grubunu üstün ve erdemli olarak görüp, iç-gruba karşı olumlu ve destekleyici tutumlar beslerken; dış grubu hor, faziletsiz, değersiz ve aşağı görüp, dış-gruba karşı olumsuz ve düşmanca duygular hissedebilir. Bu açıdan etnosantrizm göreceli olarak homojen yapılarda bile, ötekilik algısı üreten ve yeniden-üreten bir sosyal mekanizma olarak, ciddi toplumsal sorunlar yaratma potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede, etnosantrizm, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerde, makro veya mikro düzlemde; açık veya örtük bir şekilde; katı veya esnek eğilimlerle tezahür edebilmektedir. Açık etnosantrizmde, grup üyeleri, üstün gördükleri niteliklerini veya dış-gruba karşı hissettikleri şeyleri, doğrudan, yüksek sesle, net ve açık bir şekilde ifade ederken; örtülü etnosantrizmde bu hisler dolaylı, fısıltılarla, belli belirsiz ve net olmayan tezahürlerle ifade bulmaktadır. Bu bağlamda, etnosantrizm, öteki'ne karşı katı politik, ekonomik ve kültürel taassup ifade eden, bir çeşit, grup egoizmidir. Etnosantrik eğilimler, grup-içi kayırmaya yol açarken; dış-grubu tahrik edebilir, kıskırtabilir ve taraflar arasında düşmanlık ve nefret oluşturabilir. Öte yandan etnosantrizm hem ideolojik, hem söylemsel, hem de pratik bir eğilim olarak, doğuştan getirilen/edinilen bir özellik değil; siyasal, sosyal ve tarihsel birçok faktörün etkisiyle, sonradan kazanılan, icat/inşa edilen bir siyasal kültür olgusudur. Şunu da eklemek gerekir ki, etnosantrizm, sadece etnik, mezhepsel vb. çatışmalarda değil, tüketici seçimlerinde, ideoloji ile ilgili hususlarda ve toplumsal hayatın diğer alanlarında da kendisini gösterebilmektedir.

2- Merkez-Taşra Ekseninde Siyasal Kültür ve Karşılaştırılması

Köy iş bölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile türünün yaygın ve yüzyüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu açıdan kentsel topluluklardan ayrılan toplulukların yaşadığı (Geray, 1985: 17), toplumsal çevreden çok, doğal çevre ile yoğun ilişkiler içinde bulunan, birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen sayıda hanelerden kurulu, belli ve özenle korunan sınırları bulunan topluluklardır (Ozankaya, 1986: 219). Kent mekânları ise, "farklı siyasetlerin ete kemiğe büründüğü, mekân, insan, zaman, kimlik, kültür, imge ve göstergelerin kaotik ve çatışkan biraradalık sergilediği, oldukça heterojen ve kozmopolit alanlardır. Üzerinde yaşayan insanlar için yer/mekân olmanın ötesinde toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelirler. Bu yönleriyle, toplumsal gruplaşmalar, kültürel çeşitlilik, çoklu kimlikler, farklı sosyaliteler ve yaşam stillerinin köken bulduğu verimli bir havzadırlar (Aytaç, 2007: 202).

Ardahan yöresindeki köylüler, tarım, hayvancılık ve yer yer de arıcılıkla uğraşmaktadır. Ayrıca köylerin, üretim sürecinde, teknolojik imkânlardan istifade etme oranı, son dönemlerde yükselmekle birlikte, yine de şehre göre düşük düzeydedir. Bununla birlikte köylülerin, tüketeceği temel besin kaynaklarının çoğunluğunu kendileri ürettiğinden, kentlere bağımlılığı azdır. Ayrıca köylerde, kentlere oranla, siyasal aktivitelere katılma olanakları kısıtlı, siyasî açıdan kolektif ve örgütlü hareket etme bilinci daha düşüktür. Diğer taraftan, Osmanlı döneminde padişahların Tanrısal yetkilerine boyun eğme düşüncesi aşılınmış ve bundan başka bir yetki tanımamış olan halk, siyasî konularda daha muhafazakârdır ve yeni görüşlere, hala, nispeten kapalıdır. Oysa demokratik açıdan taşra, bir siyasal özne olma konusunda henüz yeterince aşama kaydedememiş olsalar da; sayısal açıdan önemli bir yekün teşkil etmektedirler. Nitekim Ardahan genelinde toplam 58249 geçerli oyun 18224'ü il ve ilçe merkezlerinde; 40025'i belde ve köylerde kullanılmıştır. Yani bütün oyların %31'i il ve ilçe merkezlerinde kullanılmışken; %69'u gibi büyük bir çoğunluğu taşra ve köylerde kullanılmıştır. Buna göre taşranın, nicelik olarak fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda, seçimlerdeki etkisinin yoğunluk derecesi açıkça görülebilirken; seçim dışında demokrasiye sağladığı etki ve katkıları oldukça sınırlı kalmaktadır. Kent ve taşra ekseninde siyasal kültürün niteliği hakkında, görüşmecilerden elde edilen veriler ise, iki kategoride toplanabilir:

a) Mesafeli-İkincil İlişkiler Nedeniyle Siyasî Konularda Rahat Paylaşımlarda Bulunup Siyasete Zaman Ayıramamakla Birlikte; Kentlilerin Siyasal Açıdan Daha Bilinçli Olduğunu Düşünen ve Kentlilerin Ulusal Siyasete Daha Kolay Etki Edebildiklerine İnanlar:

Bu konuda görüşme yapılanlar arasında kent toplumunun siyasal ilgi, bilgi ve bilinç yönünden, kır ve köydekilere göre daha gelişmiş olduğunu düşünenler ve taşradaki siyasetin karar ve uygulamalara hiçbir etkisinin bulunmadığına inanlar çoğunluktadır. Bu konuda lisansüstü eğitim seviyesinde, 29 yaşında erkek bir görüşmeci şunları söylemiştir:

[Şehirdeki] insan, bize göre biraz daha aydın olur, daha bilinçli olur. Güncel gelişmelerden daha fazla haberdar olur. Köyde oturuyoruz. Siyaset hakkında her şeyden haberimiz olmuyor. Ben, şehre gidenden gidene haberim oluyor. Ama şehirdeki insan, günlük gazete okuyor. O imkânımız yok. Bugün gazete okumayan adamın bir şeyden haberi olur mu? Akşama kadar siyaset konuşmak bir şey değil ki... Biz de kendi aramızda devamlı konuşuyoruz. Hangisi Türkiye'nin yararına olur, hangisi zararına olur. Bunu devamlı konuşuyoruz; ama bunun siyasete bir etkisi olmaz ki! Köylünün siyaset yapması çok zor. Diğer taraftan köylü adam, elindeki gücün farkında da değil... Köyde öyle kadınlar var ki... Ben (bir nebze) oyumu bilinçli kullanıyorum; ama o bunu da yapamaz. Okuryazarı yok. Gidecek oy günü rastgele kullanacak... (Erkek; 29; Lisansüstü; İşsiz).

[Köylü] kendini siyasi erk olarak göremiyor. Köylüde şöyle bir zihniyet var: *Bizden ne köy olur, ne kasaba!*... (Erkek; 69; Çiftçi).

69 yaşındaki erkek görüşmeci, köylüde "bizden ne köy olur, ne kasaba" anlayışı olduğundan, kendini siyasi erk olarak görmediğini ifade etmiştir. 29 yaşındaki erkek görüşmeci ise, şehirdeki insanın gelişmelerden daha kolay haberdar olduğunu ifade ederek, köydekilerin bilgi kanallarının kısıtlı olduğuna dikkat çekmektedir. Köydeki insanın, şehirdekine göre daha fazla siyaset konuştuğuna inanan görüşmeci, bunun siyasi karar ve uygulamalara fazla etkisinin olmadığını düşünmektedir. Zira şehirdeki insanın siyasal bilinç düzeyinin daha yüksek olduğuna inanan görüşmeciye göre, köylü kullandığı oyun öneminin ve siyaseten elindeki gücün farkında değildir. Bununla birlikte görüşmeci, siyasal kültür açısından, taşrada kadınların siyasal ilgi, bilinç ve bilgi yönünden zayıf olduklarını vurgulamaktadır. Görüşmecilerden bir kısmı ise, kent ve taşrayı siyasete olan ilgileri ve siyasal yükümlülüklerinin bilincinde olma bakımından şöyle karşılaştırmıştır:

[Şehirde] siyaset yapmanın yükü daha ağırdır. Bugün köyün belli bir nüfusu vardır. En azından iyi kötü tanıyorsunuzdur. Ama şehir yerinde herkes farklı mezheplerden, farklı düşüncelerden, farklı partilerden... Yani onları ikna etmek, onlara hitap etmek daha zor olur. (Erkek; 34; İlköğretim Mezunu; Çiftçi)

Bu görüşmeci, şehirlerin cemiyetvari olarak daha parçalı, heterojen olduğunu söyleyerek, şehirdekilerin siyasal eğilimlerinin şekillenmesinde çok çeşitli ve çok fazla etkenin rol oynadığına dikkat çekmektedir. Görüşmeciye göre, köylerin homojen yapısı nedeniyle, köylülerin siyasal eğilimleri, çok daha az emek, para, araç, vaat ve propagandayla, daha kolay şekillendirebilir. Görüşmeci burada, önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Zira demografik, işlevsel, ekonomik, toplumsal ve politik ölçütler açısından çeşitlik arz eden kent toplumları, kitle iletişim araçlarının sayısının fazla olması, halkın farklı sosyal, iktisadi ve kültürel sınıflara yayılmış/dağılmış olmaları, eğitim düzeylerinin farklı olması, kişisel ve kültürel farklılıklarının muazzam çeşitliliği gibi sebeplerle daha zor ulaşılır ve daha zor ikna edilebilir bir yapıya sahiptirler. Oysa köydeki vatandaşlar, daha rutin yöntemlerle, daha az vaatle, seyrek siyasal ilişki kurularak ve daha kolay bir şekilde etki altına alınabilmektedirler.

Farklı açıdan bakan bir kısım görüşmeci ise, taşrada yaşayanların, kentlerde yaşayanlara göre, daha bilinçli olduklarını belirtmekle birlikte, taşranın merkeze sesini duyurmasının, merkezde farkındalık yaratmasının güçlüğüne şöyle işaret etmişlerdir:

[Buradaki] vatandaş şehirdekenden daha bilinçli, daha farklı düşüncelere sahiptir. Ama sesini duyuracak imkânı yoktur. Yani ortalıktan en az 20 tane genç topla, Taksim'de bir olay yap, bütün dünyaya yayılsın... Burada ne yaparsan yap hiç kimsenin umurunda olmaz. (Erkek; 27; Lise Mezunu; Çiftçi)

Görüşmeci, Taksim'de, sadece 20 gencin, bir araya gelerek, dünyaya sesini duyurabileceğine; ancak köyde en marjinal eylemlerin bile siyasi karar alıcılar üzerinde herhangi bir farkındalık yaratamayacağına, çarpıcı bir şekilde dikkat çekmektedir. Siyasetin bütün işleyişi ile merkezde icra edilmesi, demokrasinin en önemli varlık amacına (onun temsil iddiasına) ters düşmektedir. Taşranın, nicel siyasal yoğunluğuna rağmen; bulunduğu yerden hiçbir şekilde sesini duyuramaması ve gündemi belirleyememesi; siyasetin ve demokrasinin bütün iri kıyım söylemlerini tartışmalı hale getiren, yapısal bir sorundur.

b) Siyasal Bakımdan Daha Bilinçli ve Siyasada Nicel Açıdan Daha Yoğun Olmakla Birlikte; Köylülerin, Seçimler Dışında Ulusal Siyasette Etkili Olmadığını Düşünenler:

Böyle düşünen bir kısım görüşmeci, kent toplumlarının aksine, taşra/köy toplumlarının siyasal bilinç yönünden daha gelişkin ve daha politize olduklarını düşünmektedirler:

[Ben] her topluma girdim, bizim burada olan bilgi hiçbir yerde yok. İstanbul'da, Ankara'da böyle dalyan gibi delikanlılara soruyorlar. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı kimdir diye. Tayyip Erdoğan'dır, diyorlar. Şimdi bana sorsan şecerisini sayarım. Büyük şehirlerde adam sabah kalkıyor, beşte işe gidiyor, gece yarısı geliyor. Biz açıyoruz televizyonu, radyoyu, kendi aramızda da asıyoruz, kesiyoruz. Herkes fikrini konuşuyor. O diyor ki ya bu adam iyidir, bu

politika kötüdür. Aha şimdi ben gidip tanımadığım yerde ne konuşayım? (Erkek; 53; Lise Mezunu; Çiftçi)

Köy ve taşra toplumları, aslında çağdaş dünyanın çoğunlukla ortak bilgi kaynağına dönüşmüş kitle iletişim araçlarını daha yoğun (çok) ve rahat takip etmektedir. Ayrıca, köydekiler kendi aralarında fikirlerini, hem daha rahat ve açık konuşabilmekte hem de daha yoğun ve kolay tartışabilmekte. Dahası görüşmeciyeye göre, köydeki seçmenler, siyasal açıdan, kenttekilerden daha çok siyasetle daha çok ilgilidirler ve siyasal açıdan daha bilgilidirler.

Benzer şekilde başka bir kısım görüşmeci de, şehirdeki cemiyetvari yapının, insanları yalnızlaştırdığını; siyasal ilişkinin, paylaşımın daha yavan olduğunu ve aslında insanların daha a-politize yaşadıklarını düşünmektedir:

[Köyde] siyaset ayrı, şehirde ayrıdır. Köylü vatandaşta diyalog fazla olur. Köy yerinde iş yok, güç yok. Akşama kadar o öyle yapmış, bu böyle etmiş şeklinde konuşursun. (E; 53; İlkokul Mezunu; Çiftçi)

[Köyde] siyaset yapmak daha basittir. Çünkü köyde, kendi arandaki konuşmalarda, istediğin hükümeti değiştirme lüksüne sahipsin. Çünkü sana soru soran yok. Yani istediğin gibi siyaseti kendince yönlendiriyorsun. Toplum, dar bir toplum. Konuşursun ama yerli olmuş, ama yersiz olmuş. Siyaseti etkileyici bir özelliği olmuş ya da olmamış, hiç önemli değil. Konuşuyorsun alabildiğine... Hükümeti değiştiriyorsun. Birleşmiş Milletlere müdahale edebiliyorsun. Şehirde böyle rahat konuşamazsın. Onun için şehirden farklı bir olgudur, köydeki siyaset. (Erkek; 39; Önlisans Mezunu; Çiftçi; Muhtar)

Kuralların ve kurumların bir araya getirdiği cemiyetlerden kurulu bir yapı olan kentlerde, siyasetle ilgili daha mesafeli (ikincil) ilişkiler kurulmasına rağmen; kentlilerin ulusal siyasete etkisi seçmen sayısı ile orantısız bir şekilde çok üst düzeydedir. Nitekim Aytaç'ın (2007: 202) da ifade ettiği gibi, kentlerin, "heterojen ve kozmopolit yanlarıyla bir yandan, farklı kurumsal ağların ortaya çıkmasına olanak tanırken; diğer yandan, gündelik yaşam kültürünü parçalı, atomik, ayrık ve de eklektik bir yapıya kavuşturmuş" olması kentlerde siyasetin kurumlar ve kurallar aracılığıyla işleyen siyasal kültürünü anlaşılabilir kılmaktadır. Dolayısıyla taşra ve köylerden farklı olarak, kentlerde, daha az güvene dayalı, rasyonel ve ikincil ilişkiler ön plândadır. Bu kapsamda ilişkilerin mesafeli olduğu kentlerde, 39 yaşındaki erkek görüşmecinin de ifade ettiği gibi, siyasî konuların tüm açıklığıyla konuşulması olanaksız olduğundan, kentlerde siyasal kültür, aracı kurumlar, araçlar ve kurallar vasıtasıyla şekillenmektedir. Bu da siyasi sohbetleri, samimiyetsiz ve spekülâtif yapmaktadır. Öte yandan kent toplumlarındaki insanların çalışma temposu ve şekli de, taşra ve köydekilerden oldukça farklıdır. Kent toplumlarında, sabah erkenden işe gitmek üzere evden çıkan insanların çoğunluğu, eve yorgun ve geç saatte dönebilmektedirler. Dolayısıyla yaşam tarzlarından dolayı, siyaset yapmak için zamanları köydekilere göre daha sınırlıdır. Nitekim köylerde, icra edilen tarım ve hayvancılık, hem dönemsel hem de gün içinde insanlara epeyce boş zaman imkânı verdiği için, siyaset, gündelik hayatın doğal bir uğraşı olabilmektedir. Sadece yaz aylarında yapılan tarım ve kış aylarında, günün belli periyotlarında icra edilen hayvancılık, diğer dönemlerde ilgililerine boş zaman vermektedir. Boş zamanlarda sosyal etkileşimin çok yoğun ve samimî olduğu köylerde, insanlar kolaylıkla siyaset konuşma fırsatı bulabilmektedir. Diğer yandan siyaset köylerde, kolayca bir araya gelmeyi sağlayan köy meydanları, kahvehaneler, köy evleri gibi mekânlarda daha özgür ve daha rahat bir biçimde icra edilebilmektedir.

Köyler ve taşrada siyasal kültür arasındaki en önemli farklardan biri de muhtar ve muhtarlık seçimleridir. Bu ayrım taşra ve kent siyasetini birbirinden ayıran çok önemli bir faktördür. Kentlerde muhtarlar, daha çok 'merkezi idare adına destek hizmet sağlayıcı' gibi işlev görece şekilde demokrasinin işleyişine katkı sunmaktadırlar. "Yönetmelik/yasal boyuttan bakıldığında, muhtarlığın yerel yönetim, merkezi yönetim ve özel büroya ait nitelikler taşıdığı ve muhtarlığın oldukça spesifik bir konuma oturduğu görülmektedir. Diğer taraftan düzensiz kentleşme ve kamu yönetiminin yetersizlikleri ise, bu kurumun ilave fonksiyonlar üstlenmesine neden olmuştur. Bu gün kimi mahallelerde muhtarlık, farklı kamusal kurumlara ait taleplere muhatap olmakta, kentsel sisteme alışık olmayanlara hamilik/yardımcılık yapmakta ve mahalle ölçeğindeki kimi ihtilafları çözüme kavuşturmaktadır. Bu durum muhtarlığı mahalle ölçeğinde oldukça etkili bir konuma getirmektedir. Ancak muhtarlık de facto olarak kazandığı bu ilave fonksiyonlardan zaman içinde sıyrılmakta, mahalle ve mahallelinin sosyo-ekonomik durumunun iyileşmesine paralel olarak kuruluş işlevlerine geri dönmekte ve muhtarlık kurumu sönükleşmektedir (Arıkboğa, 2000: 2). Taşra ve köylerde ise muhtarlar, özellikle Anadolu'da, yerel idare adına destek hizmet sağlayıcı misyonunun yanında, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alana derinlemesine etki edecek ve hatta yer yer tüzel kişiliklerinden kaynakları yetki ve sorumluluklarını aşacak bir nüfuzda da sahiptirler. Bu çalışmada, daha çok, taşra ve köylerde muhtarların bu etki alanının farklı görünüşleri ve boyutları aşağıda farklı boyutlarıyla serimlenmiştir.

3- Etnosantrizmin Farklı Bir Görünümü: Muhtarlık Seçimleri

3.1- Muhtarlık Tüzel Kişiliği ve Tarihi

Muhtarlık teşkilâtı, II. Mahmud döneminde kurulmadan önce Osmanlı şehirlerinde mahalle yönetiminden imamlar sorumluydu. Gayri-Müslimlerin bulunduğu mahallelerde ise, din adamları (hahamlar veya papazlar) bu sorumluluğu yerine getiriyordu. Hahamlar hahambaşına, papazlar, patrikhaneye bağlıydılar. İmamlar ise, padişah beratı ile tayin ediliyor ve beldenin mülki âmiri olan kadının temsilcisi olarak görev yapıyorlardı. İmamlar 'mahalle seknesi' adı verilen heyetin başıydı. İmamlar, mülki ve beledi bir âmir olan kadının mahalle düzeyinde temsilcisidiler. Bu nedenle kadıya karşı sorumluydular ve kadıya ait bazı işleri üstlenmişlerdi (Bal ve ark., 2002: 19). İmamlar, dinsel görevlerini yerine getirmeleri yanında, idari işleri de gördüklerinden, mahalle halkı üzerinde önemli bir etkiye sahiptiler. Doğum, ölüm, evlenme, boşanma, ikametgâh değiştirme gibi nüfus işlemlerini takip etmişler, medeni hal, kayıt ve sicillerini tutmuşlar, 1829 yılına kadar cenaze defin izinlerini vermişlerdi. İmamlar, zabıta (yerel güvenlik) işlerinden de sorumluydular. Özellikle ahlâk zabıtalığına önem veren imamlar, mahalle içinde olup bitenden sorumluydular. Mahalle halkının arasındaki küçük anlaşmazlıkları çözme görevi de imamlara verilmişti. Mahallede nüfus, evlendirme, cenaze defin işleriyle güvenlik işlerinden sorumlu olan imamlar, aynı zamanda sulh hâkimi gibi de çalışmaktaydılar (Palabıyık ve Atak, 2002: 334). Dahası, bir kişinin mahalleye yerleşebilmesi için imamın ve mahalle sakininden birinin kefilliği gerekiyordu. Bu uygulama, mahallenin ne kadar denetimli, birbirini bilen insanlardan oluştuğunu göstermesi bakımından önemlidir. Mahallenin sorumlusu olan imamın, padişah tarafından atanması ve kendisine 'Berât-ı Şerif' verilmesi anlamlıdır. Devletin en üst otoritesi ile en alttaki otoritenin, bu şekilde ilişkilendirilmiş olması dikkat çekici bir konudur (Bal ve ark., 2002: 19).

Günümüzdeki gibi bir mahalle yönetiminin temelini oluşturan ilk muhtarlık örgütü, İstanbul'da 1829 yılında kurulmuştur (Palabıyık ve Atak, 2002: 334). Bu evrede kırsal kesimde, halkı Müslüman olan her köyde yine halkın katılımıyla birinci ve ikinci muhtar olmak üzere iki kişi belirlenmiş, bunlar hükümetin onayı alındıktan sonra kendilerine verilen resmî mühürlerini alarak görevlerine başlamışlardır. Tuna Vilâyeti Nizamnamesi'nin uygulamaya konulduğu 1864 yılı ve sonrasına kadar geçen sürede, köylerde bu iki muhtardan başka imamların da köy işlerinde kimi hizmetleri, ifa etmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Bu evrede, önemli olan ise, köy ihtiyar heyetlerinin bulunmamasıdır (Ercişkun, 2012: 132). Mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri, 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanunu ile kaldırılmış olduğu halde, varlıklarını mahallelerdeki kamu hizmetlerinin bir gereği olarak 1933 yılına kadar fiilen sürdürmüşlerdir (camdibibarbarosmahallesi.com). "Cumhuriyet Yönetimi, Anayasayı (1924) hazırlayıp il idaresi (1929) ve belediye yönetimine (1930) dair düzenlemeleri hayata geçirdikten sonra, belki "yeni" bir devlet olmanın belki de "kanuncu" bir bakışın etkisiyle, tarihsel arka planı dikkate almadan artık her şeyin belli bir düzen içinde yürüyeceği iyimserliği içindeydi. Bu iyimserliğin sonucu olarak Cumhuriyet döneminde yasal bir dayanağı olmadan³ işlemeye devam eden muhtarlık kurumu, yönetsel bir boşluk kalmadığı ve dolayısıyla bu kuruma gerek olmadığı gerekçesiyle 1933 yılında kaldırıldı (Arikboğa, 2000: 2)". Bu tarihte çıkartılan 2295 sayılı kanunla varlığı sona erdirilen kuruluşun görevlerini, zabıta ve belediye gibi bazı kuruluşların yapması öngörülmüştür (camdibibarbarosmahallesi.com). Ancak, 1944 yılında, geçen yaklaşık on yıllık süreçte mahalle yönetimlerinin yokluğunun neden olduğu boşluğun dolduramadığı anlaşılmış ve 05.04.1944 tarih 4541 sayılı Kanun ve 26.04.1945 tarih 3/2413 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilen tüzük ile mahalle muhtarlığı tekrar düzenlenmiştir (Palabıyık ve Atak, 2002: 335). *Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun*'un 1944 tarih 4541 sayılı kanununun 1. Maddesine göre, mahalle yönetim organları 'muhtar' ve muhtarın başkanlığında bir 'ihtiyar heyeti'nden oluşur. 2. Maddesine göre ise, mahalle muhtar ve ihtiyar heyeti, bir muhtar ile dört azadan teşekkül eder. Heyetin dört yedek azası vardır (yerelnet.org.tr).

Bu çerçevede mahalli idareler, mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar heyetlerinin seçimi 1984 tarih ve 2972 sayılı "Mahalli İdareler ile Köy ve Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun"a göre gerçekleştirilir (mevzuat.adalet.gov.tr): Bu kanunun 2. Maddesine göre; "Mahalli idareler seçimleri serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır". Bu ibare seçmen hakkının, genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest olmasını anayasal güvence altına almıştır. Yasada adaylık ve seçilme yeterliliği ile ilgili kısmın 31. maddesi, en az altı aydan beri seçim bölgesi mahallede ve köyde oturmak şartıyla, 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşının ilgili Kanunda ve ilgili Kanunun atf yaptığı diğer kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye mani hali olmamak kaydıyla, muhtar, ihtiyar meclisi ve ihtiyar heyeti üyesi seçilebileceğini öngörür. Bunun için ilkökul mezuniyeti şartı aranmadığı gibi

³ Mahalle muhtarlığı 1864 ve 1871 tarihli nizamnamelerle bir yerel yönetim birimi olarak kabul edilmiş, ancak bu nizamnamelerin 1913 yılında kaldırılması ve muhtarlığa ait bir düzenlemeye yeni yasada yer verilmemesi nedeniyle yasal meşruiyetini kaybetmişti. Ancak muhtarlık bu kargaşa döneminde fiili olarak işlerliğini sürdürmüştür (Arikboğa, 2000: 2).

okur-yazar olmanın yeter koşul olduğu ifade edilmiştir. Aynı kanununun 32. maddesinde ise oy verme süreci ve şekli şöyle tanımlanmıştır: *Muhtar seçimi için bir ad yazılı oy pusulasının, ihtiyar meclisi ve ihtiyar heyeti seçimi için de bu kurulların asıl üye sayısı kadar ad yazılı oy pusulası Yüksek Seçim Kurulunca hazırlanan özel zarfa konularak oy sandığına atılır*"

Ayrıca, 18/3/1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanununun 1. Faslına 10. Maddesine göre muhtar, köyün başıdır. Bu kanuna göre köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve emrini yaptırmak muhtarın hakkıdır. Muhtar devletin memurudur. Devlet işlerinde vazifesini 36. maddeye göre yapar (mevzuat.adalet.gov.tr). Bunun yanında, mahalle yönetiminin yürüttüğü görevlerin hemen hemen hepsinin merkez tarafından verilmiş olması, ödeneklerinin olması ve 442 Sayılı Kanunda açıkça ifade edildiği üzere memur olarak nitelendirilmeleri muhtarlığın, mahalli yönetimin en küçük birimi olarak kabul edilmesine neden olmuştur.

Türkiye genelinde, 81 il, 892 ilçe, 1977 belde ve 34425 köy vardır (2013). Türkiye’de 34305 köy muhtarı, 18460 mahalle muhtarı olmak üzere toplam 52765 muhtar bulunmaktadır (tuik.gov.tr). Bu veri göz önüne alındığında her yaklaşık 1200 kişiye bir muhtar düşmektedir. Ardahan’da ise 226’sı köyde, 41’i mahallede olmak üzere toplam 267 muhtar bulunmaktadır (migm.gov.tr).

3.2- Taşra ve Köylerde Muhtarlık Seçimleri ve Etnosantrizmin Aldığı Değişik Biçimler

Yapılan bu çalışma ekonomik, kültürel, politik ve sosyolojik bir olgu olarak muhtarlığın etki alanlarıyla alakalıdır. Bu alanların başında, muhtarlığın sosyo-politik önemi ve etkisi gelir. Mülakat yapılan görüşmecilerin ifade ettikleri görüşler arasında, yerel siyasetin yürütülmesi, yerel istek ve beklentilerin merkeze iletilmesi gibi olumlu yararlarının yanı sıra; birçok olumsuz yanlarına da rastlanmıştır. Bu olumsuz etkilerin başında, özellikle köylerdeki muhtarlık seçimlerinin politik etnosantrizm unsuruna dönüşmüş olması gelmektedir. Odak merkezine, sülâlecilik, aşiret, akrabalık bağları ve takım ruhunun yerleştirildiği muhtarlık seçimleri, gerek işleyiş, gerek siyasal bir araç, gerekse de karar ve uygulamaları açısından, köy gibi görece homojen toplulukları bile hizipleşmeye, huzursuzluğa ve hatta çatışmaya sürükleyebilmektedir. Konuyla ilgili 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimlerinin arifesinde mülâkat yapılan görüşmeciler, mahalli seçimlerin bir ayağı ve parçası olan muhtarlık seçimlerinin işleyiş, karar ve uygulamaları ile ilgili çok önemli konulardan bahsetmiş, dikkate alınması gereken sorunlarından dert yanmışlardır. Nitekim görüşmeciler, taşra ve köylerde muhtarları, bazı sorunların kaynağı olarak işaret etmişlerdir. Bu şekilde düşünen görüşmecilerden bir kısmına göre muhtarlık seçimleri akrabalar/sülâleler/aşiretler içinde (iç-grup) dayanışması ve örgütlenmeyi sağladığı gibi; farklı akrabalar/sülâleler/aşiretler arasında (dış-grup) çatışması ve hizipleşmeye de neden olabilmektedir:

[Muhtarlık] seçimleri karışık geçiyor. Ölüm falan oluyor. İş yapacak birine oy vermek lâzım. Valiyle özellikle arası iyi olana, oy vermek lâzım. (Erkek; 23; Ortaokul Mezunu; İşsiz)

[Köyümüzde] muhtarlık seçimlerinden dolayı olaylar oldu. Çok kavga çıktı. Cinayetler oldu. Adam da vuruldu. Taraflar birbirlerini çekemiyorlar. (Erkek; 55; İlköğretim Mezunu; Çiftçi)

[Köyde] sülâlecilik oluyor. Sülâlesi olan seçiliyor. O diyor benimki kazansın, öbürü diyor ki benimki kazansın. Keşke bunu köylüye bırakmasalar. Adamın sülâlesi güçlüyse devamlı O muhtar olur. (Erkek; 53; İlkokul Mezunu; Çiftçi)

[Buralarda] takım denilen bir şey var. Geniş sülâleler, köyü yönetecek adamı belirler ve seçer. Kimin sülâlesi daha genişse o seçilir. (Kadın; 26; İlköğretim Mezunu; Ev Hanımı)

[Şimdi] muhtarlıklarda hangi sülâlenin oyu çoksa oradan bir aday koyarlar. Fakat adayın iş gücü nedir, ona bakılmaz. Bazen adam çoban değneğini bırakıp gelir, muhtar olur. Bunun nedeni ise, akrabalık ve sülâleciliktir. (Erkek; 63; Ortaokul Mezunu; Çiftçi)

[Köyümüzde] takılan adlar var. Meselâ ...., ... gibi. Diyelim ki şu soy’la, bu soy birbirine karşı. Örneğin bir tavuk yüzünden bile zıtlasmalar olsa, bunu muhtarlık seçiminde göz önünde bulunduruyorlar. (Kadın; 26; İlköğretim Mezunu; Ev Hanımı)

[Cumhurbaşkanı] olacakmış gibi bir şey. O kadar, o derecede önemli. Gruplaşmaya göre kimin tarafı daha çoksa, muhtarı o taraf çıkartıyor. Yani Çıldır’ın 36 tane köyü var. 36 tane köyü toplasanız içinden 6 tane iş yapan muhtar ancak çıkar. (Erkek; 24; Lise Mezunu; İşsiz)

[Defalarca] söylüyoruz. Genç yaşta muhtarlar olsun diye. Bizim burada seçiyorlar 60 yaşlarında. Meselâ bir daireye geliyor, kendini ifade edemiyor. (Erkek; 23; Lise Mezunu; Ücretli Öğretmen)

Görüşmeciler, muhtarlık seçiminin sonuçlarını her şeyden önce aşiretçilik, akrabalık bağı, takım ruhu ve sülâleciliğin belirlediğini ifade etmektedir. Bu süreçte, güçlü (parasal açıdan varlıklı, erkek ve genç sayısı fazla olan), sülâlesi geniş (akraba sayısı fazla olan) ve oyu çok olan (oy kullanacak seçmen sayısı fazla olan) kesim muhtarın kim olacağını belirlemektedir. Özellikle muhtarlık seçimlerinde ‘geniş sülâle’ faktörünün önemi büyüktür. Gerek ekonomik, gerekse politik güç açısından köylerdeki yetişkin erkek sayısı çok önemlidir. Yetişkin erkek sayısının fazla olduğu aile ve sülâlelerin, ekonomik kazancı fazla olduğu gibi, kaba gücüde ellerinde bulundurmaktadırlar. Nitekim muhtarlık seçimlerinde, sülâlesi geniş olan taraf, hem elindeki oy

potansiyeli, hem de kaba güç imkânıyla, köyün sosyolojik, politik ve ekonomik işleyişini yönlendirebilmekte, belirleyebilmekte ve şekillendirebilmektedir. Bu çerçevede görüşmeciler, muhtar olarak seçilen adayın, eğitim seviyesi, kültürel durumu, kişilik ve liderlik özellikleri ile meslekî bilgi ve becerisi gibi etmenlerin hemen hemen hiç hesaba katılmadığını belirtmekte ve sülâlenin belirlediği bir adayın, ömür boyu muhtar seçilebileceği gibi bir ihtimalden söz etmektedir. Daha da önemlisi köy gibi homojen, cemaatvari alanlar bile, akrabalık bağı, takım ruhu ve/veya sülâlecilik, aşiretçilik referansları merkezine aldığımda, iç-grup ve dış-grup dikotomilerinin üretildiği hizipleşme alanlarına dönüşebilmektedir. Bu yönüyle, muhtarlık seçimleri özellikle köylerde, sülâleler/aşiretler arası çatışmaları arttıran, dolayısıyla etnosantrik eğilimlere neden olan bir işlev görebilmektedir. Neredeyse geniş ve güçlü sülâlelerin desteklemediği adayların kazanma ihtimalinin olmadığı muhtarlık seçimleri, başta sülâleler olmak üzere, taraflar arasında çatışmalara, kavgalara hatta ölümlere bile neden olabilmektedir:

[Köylerde] rant da var. Ben kendimde köy azasıyım. Ben kendim biliyorum. Muhtarların bazı köy gelirleri var. Dağıdır, yoludur. 15-20 milyara kiraya vermişse celep sahibine, sürü sahibine. Muhtar 10 milyarını kendi alır, diğerlerini köylere harcar. Bazı köylerde var bu olay. (Erkek; 34; Çiftçi)

[Muhtarlık] seçimi keskin geçiyor. Bunun nedeni toplumda kendini kanıtlama ya da ait olduğun gurubu öne çıkarma çabasıdır. Bu da, sülâleciliktir. Benim bulunduğum köy yarısı ..... yarısı .....'dir. Toplumda ben söz sahibi olayım ya da benim desteklediğim kişi, benim menfaatlerimi koruyacağını sandığım için o kişi uğruna, üzerinde gerekirse ölümü bile göze alabiliyorum. Yani biz sülâleciliği/aşiretçiliği daha aşmadık. Muhtar maaşı 360 lira. Bunun bu maaşla hiç alakası yok. Başka rantlar da var. Köyün dağı vardır. Çayırı vardır. Adam rantı düşünüyor, peşinden de sülâlesini çağırıyor. Muhtarlık seçimleri için sınav önemli. Bence demokrasilerde sınav olmalı. Varsayalım ki bu köy 150 hane benim sülâlem 90 hane. Ben af edersiniz .....'de olsam, aday olduğum zaman seçimi kazanacağım. Öyle değil mi? Hesap ortada. Ben bunları ikna ettim, dedim: 'Adayım'. Ne olursam olayım, beni seçmek zorundalar. Devlet, şöyle bir şart koymalı: "Aday olacak adam, en azından lise mezunu olmalı". Muhtar için şöyle düşünün. Bir ilin valisisin. Bir köy düşünün oranın valisisin, kaymakamısın, emniyet amirisin. O köydeki her şeyisin. Sensiz çoban bile hayvan götüremez. Meraya hayvan götüremez. Sen eğer kirliysen muhtarlık vasfını kirli şeylerde kullanabilirsin. Her türlü olguyu şekillendirebilirsin. Toplumunu örgütlersin. İstersen devlet yanlısı istersen devlet düşmanı yaparsın. İstersen köyü, tümüyle devleti sömüren bir birey topluluğu haline dönüştürebilirsin. (Erkek; 39; Çiftçi; Muhtar)

Mülâkat yapılan 39 yaşındaki görüşmeci aynı zamanda muhtardır. Köy açısından muhtarın, bir ilin valisi, kaymakamı, emniyet âmiri kadar önemli olduğunu belirten görüşmeci, köyde muhtar istemediği sürece, 'çobanın sürüyü otlağa dahi götüremeyeceğini' ifade etmektedir. Bu da demektir ki, özellikle köylerde muhtarlığın hem görev ve sorumluluk alanı son derece geniş, hem de yetkisi fazladır ve yer yerde uyguladıkları yaptırımlar yetki alanının dışına taşabilmektedir. Muhtarlık seçimini birçok açıdan eleştiren görüşmeci, öncelikle muhtar seçimini etkileyen faktörlerden söz etmiştir. Görüşmeci, diğer görüşmeciler gibi, muhtarlık seçimlerinde, sülâlecilik ve akrabalık bağlarının en önemli etken olduğuna inanmaktadır. Akrabalık bağları, sülâlecilik faktörü gibi etmenler, muhtar seçilecek adaydan tutun da köyde yaşayanların genel siyasal eğilimlerine kadar bir dizi olguyu etkileyebilmektedir. Sülâleler arasında gerilimi, çatışmayı göze alamayan kişilerin, aday bile olamadığı süreçte, muhtarlık seçiminin birçok boyutu vardır:

Bunlardan *birincisi* ranttır. Görüşmecilere göre, ortalama 360 TL (2011) maaş alan muhtarlar açısından bu miktarın hemen hemen hiç önemi yoktur. Zira özellikle köylerde, daha farklı rant kaynakları vardır. Bunlardan bir kısmını köyün dağlarının, meralarının yaylacılara otlak alanı olarak satılmasından elde edilen gelirler oluşturmaktadır.

İkincisi, köyde yapılacak icraatlarda aday, aldığı karar ve yaptığı uygulamalarda destekçilerini gözetebilmekte, diğerlerini ise göz ardı edebilmektedir.

Üçüncüsü, çoğunlukla birbirine akrabalık bağlarıyla bağlı iç-gruplar, özellikle farklı sülâle, etnisite, mezhep, siyasal ideoloji ve takımdakilerden oluşan dış-gruba karşı daha güçlü olduğunu kanıtlamak için seçimleri bir güç alanına dönüştürebilmektedirler. Böylece sadece 'iç-grup'/'dış-grup'; 'biz' ve 'onlar' dikotomilerinin işlevsel olduğu muhtarlık seçimleri, ölümlerin bile yaşanabildiği hizipleşmelere ve demokrasi dışı uygulamalara sebep olabilmektedir. Bu kapsamda kendisi de bir muhtar olan görüşmeci, demokrasi için gerekirse ön sınav, asgarî eğitim düzeyi gibi demokratik kriterler önermektedir. Diğer önemli bir nokta, muhtarların gerek merkezî yönetimin meşru bir kurumu olarak; gerek arkasında çoğunluğun desteği olan bir güç olarak, toplumu yönlendirebilme, gündem belirleme, kanaat ve kamuoyu oluşturma gibi rolleri ve etkileri olabilmektedir. Bu çerçevede bazı yerlerde, bazı muhtarlık seçimleri bir ucunda rant, çıkar ve menfaat ilişkileri; diğer ucunda ise, kolektif grup bağlarının odakta olduğu etnosantrizm eğilimleri

üretme potansiyeline sahiptir. Bütün bu ifade edilen sorunların yanında, bazı görüşmeciler, muhtarlık seçimlerinin, içinde, gizli oy kullanma hakkının ihlâline varan hileler barındırdığını; muhtarlık seçimlerinin gizli oy kullanma ilkesinin ihlâl edilmesine neden olan yasal açıkları olduğunu da iddia etmişlerdir:

[Köylerde] takımçılık var. Sülâlecilik var. Hakikî oy da kullanılmıyor. Adam ya sülâlesi fazla, ya zengin, ya da adamı korkutuyor. Bazıları o korkudan oy atamıyor. Şifreleme var. Şifre olarak. Meselâ şüphelendiğim yere ben şifreli oy veriyorum, kendim. Muhtar yazıyorum. Yanında dışarıdan dört tane aza yazıyorum. Bakıyorum o çıktıysa doğru. Çıkmadıysa bana vermedi, başkasına oy verdi. (Erkek; 69; Çiftçi)

[Oylarda] oy kullanırken şifre verirler. Şifre çıkmadığı zaman insanın üzerinde baskı yapıyorlar. (Kadın; 29; Okuma-Yazma Bilmiyor; Ev Hanımı)

[...] Başka şifre şekilleri de oluyor. Kâğıt şekil değiştirmeleri. İşte sade renk veya kâğıdın bir köşeleri alınmış, kâğıdın üzerine işaret koyulabiliyor, kâğıdın arkasına nokta ve buna benzer işaretler verilebiliyor. (Erkek; 56; Önlisans; Çiftçi)

[Muhtar] baskı ve sülâlecilik belirler. Köyde muhtarlık ağalıktır. Eskiden muhtarlar yat dediği zaman yatılıyordu, kalk dediği zaman kalkılıyordu. Ben 94 seçimlerinde muhtar oldum. Ama öyle bir şey kesinlikle yaşamadım, yaşattırmadım. Cinayetler, kavgalar olmaması için yüksek seçim kuruluna iş düşüyor. Meclis mi yapacak, yüksek seçim kurulu mu yapacak ama "şifreli oy⁴ engellenmeli". Muhtar maaşını yükseltmeye çalışıyorlar. Muhtar maaşları yükselse, var ya... Her köyde kan, kin her şey olur. Bir muhtar 500-600 lira alır bir de sigortası yatarsa o zaman her sülâleden bir tane muhtar adayı çıkacak. Bunların olmaması için belediye başkanı seçimlerinde nasıl oluyorsa öyle olmalıdır. Adayların ismi önceden verilir, bilgisayarda çoğaltılır, azaların da ismi önceden verilir. Seçmen şifre olmadan gelir oraya mührünü basar. Beşinci aza diye bir şey olmaz. Bizim muhtarlık seçimlerinde adayların ismi yazılan yer var ya o kâğıt yetmemiş. O kadar heyet çıkmış. Genelde bütün köyler aynı... (Erkek; 43; Ortaokul Mezunu; Çiftçi; Eski Muhtar)

Görüşmeciler, demokratik açıdan son derece sorunlu görünen bir iddia ortaya atarak, muhtarlık seçimlerinde, oylarda 'şifre' kullanıldığını ifade etmişlerdir. Köylerdeki muhtarlık seçimlerinde, özellikle oy vereceği şüpheli seçmenlerin, kime oy kullandığını anlamak üzere çeşitli şifre yöntemlerinin kullanıldığını söyleyen bazı görüşmeciler, daha oy kullanmadan önce bile; oyların âdeti ipotek altına alındığını belirtmektedirler. Ortaokul mezunu, 43 yaşındaki eski muhtar, genelde bütün köylerde 'şifreli oy' uygulamasının olduğunu ifade etse de; araştırmanın evrenini oluşturan Ardahan ilinde ya da başka bir yerde, bütün köylerde, bütün muhtarların böyle (usulsüz) bir uygulamaya başvurduğu gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Ancak mülâkatlarda görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu, muhtarlık seçimlerinde 'şifreli oy'dan söz ederken, bu durumu betimlemek için, herkesin aynı tabiri kullandığı, yani 'terminin kavramsallaştırıldığı' görülmüştür. Bu durum, yörede 'şifreli oy'un bir siyasal gerçeklik olduğuna işaret edebilir. Şifreleme yöntemi, köyde muhtar adayı ve dört üyenin adının yazıldığı oy kâğıdının altına, beşinci aza olarak, aileden oy kullanacak kişilerin isimlerinin yazılmasıyla gerçekleşmektedir. Bunun yanında kâğıdın köşelerinin alınması, arkasına nokta veya benzer işaretlerin konulması da uygulanan şifre yöntemlerinden bazılarıdır. Bu şekilde, örneğin aile reisinin beş oyu varsa ve o isim, sandıktan hiç çıkmamış veya eksik çıkmışsa oy verilmediği veya eksik oy verildiği sonucuna varılmaktadır. Hatta görüşmecilerden bazıları, oy kullanan seçmenlerin cep telefonu veya video kamera özelliği olan bir âletle perdenin arkasında, hangi şahsa oy verdiğini görüntülediğini ve bunu oy verdiğinin bir kanıtı olarak yaptığını söylemiştir:

[Bizim] seçimler altı ay önce bitti. Muhtarlıktan dolayı eski muhtar bunu bir türlü hazmedemedi. Her yerde önümüze engel çıkarıyordu. Kavgalarımız oldu. İnsanlara zorla oy kullandırıyor. Adam kendisi perde arkasına gidiyor. Kamera ile çekiyor. Sandık başkanı zavallı ne yapsın oda bir şey yapamıyor. İnsanlar hür iradesini kullanmıyorlar. (Erkek; 45; İlkokul Mezunu; Çiftçi; Muhtar)

Lise mezunu, 26 yaşında, erkek bir görüşmeci de "Bazen geceleri seçimden önceleri muhtarlar çıkıp gezerlerdi. Birbirlerinin evini gözetlerlerdi. Hangi aday, kimin evine gidiyor" şeklinde konuşarak, tarafların

⁴ Köylerde şifreli oy çıkıyor. Diyelim ki muhtar adayı var, birde azalar var. Azaları belirtiyorum. Ahmet, Mehmet işte bu. Muhtar, oy istediği adaya, diyor ki beşinci isim sensin (5. isme evde kaç kişi varsa ev sahibinin adını yazıyor.y.n.). Eğer kaç tane oyun var dört tane. Dört tane oy çıkmazsa sen bana oy vermemişsin, demektir. Yani, önceden dört üye olan azalar belli. Muhtar bana güvenmiyor. Beşinci oy kendi ismin diyor. Beşinci kişiye ev sahibinin adı yazılır. Dört oy kâğıdının dördünde de beşinci isim ev sahibi çıkmazsa oy vermemiş demektir. (Erkek; 43; Ortaokul Mezunu; Çiftçi; Eski Muhtar)

birbirini gözetlediğinden söz etmiştir. Görüşmeci, seçim arifesinde kimin kiminle görüştüğünün, kimin kimlerin evine girip çıktığının takip edildiğini, gözetlendiğini ifade etmiştir. Oyların böyle bir ortamda kullanılıyor olması, seçimler yoluyla birkaç temel ve kritik önemli sosyal, toplumsal, siyasal ve hukukî sorun ortaya çıkarmaktadır:

Birincisi, köylerde, seçimlerden önce seçmenlerin evlerinin gözetlendiği; seçim esnasında seçmenin kime oy verdiğinin görüntülendiği, seçimlerden sonra ise şifreli oyla kimin kime oy verdiğinin anlaşıldığı durumlarda, seçmen ister istemez bir taraf olmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, aynı zamanda 1984 tarih ve 2972 sayılı "Mahalli İdareler ile Köy ve Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun"un 2. Maddesinde yer alan, 'Mahalli idareler seçimleri serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır' ilkesinin de ihlali anlamına gelmektedir. Böylelikle, seçmen iradesinin genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest olmasını anayasal güvenceye alan bir hakkın ihlali edildiği söylenebilir. Bu, seçmenin gerek oy vermeden önce, gerek oy verme aşamasında, gerekse de oy verdikten sonra baskılara maruz kaldığının bir göstergesidir. Zira görüşmecilerden birinin ifade ettiği üzere, 'şifre çıkmadığı zaman, oy vermeyenler üzerinde baskı uygulanabilmektedir'.

İkincisi, seçimlerden sonra, kendisine kimlerin oy vermediğini bilen muhtar ve tarafı, oy vermeyenleri geniş ve güçlü akrabalık bağları ve sülâle faktörüyle baskı altına alabilmekte ve yardım ve destekler başta olmak üzere çeşitli sosyal haklardan mahrum bırakabilmektedir. Bu şekilde düşünen köy azası görüşmecilerden biri durumu şöyle anlatmıştır:

[Köylerde] muhtarlık seçimleri sorunlu oluyor. Bu da rant peşinde olmalarından. Köyün bazı gelirlerini kendi şahısları için, kendi yakınları için kullanıyorlar. Köyde iki tarafın adayı oluyor.

[Muhtar, oy vermemişse] Karşı tarafın adamının işini yapmaz. Uzatır. Kendi adamı olduğunda işini daha kolay yapıyor. (Erkek; 34; Çiftçi)

Üçüncüsü, köylerde seçimler sonrasında gruplaşmalar, hizipleşmeler, gerilimlere, kavgalara hatta cinayetlere bile neden olabilmekte, bu da köyde ve yörede huzursuzluklar yaratmaktadır. Muhtarların, günümüz koşullarında özlük haklarının yetersizliği, bilinen bir gerçek olmakla birlikte, bütün şartlar aynı kalmak kaydıyla, özlük haklarının iyileştirilmesi durumunda daha büyük sorunların olabileceğini öngören görüşmecilere rastlanmıştır. Görüşmecilerden 43 yaşındaki eski bir muhtar, Yüksek Seçim Kurulu veya mümkünse Türkiye Büyük Millet Meclisi nezdinde gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeciye göre, her şeyden önce oy kâğıtlarının 'şifreli oy' sorununu ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir:

[Köylü] elindeki oyun değerini bilmiyor. Şimdi bir milletvekili adayı gelip önce köy muhtarını elde etmeye çalışıyor. Şimdi diyelim ki bizim köyde 120 tane seçmen var değil mi. Şimdi en az 61 tanesini muhtar almış ki muhtar seçilmiş değil mi. (...) Milletvekili de onu düşünüyor. Bu adam muhtar seçilmişse arkasında bir güç var, demektir. Onun için de özgürce kimse oy kullanamıyor. Şimdi diyelim ki muhtar bana gelip şu partiye oy verelim dedi. Şimdi "Neden?" diyemiyorum ben. Neden diyemiyorum: Bunu dediğim zaman tepki olacak. Muhtar bazı şeyleri kısıtlayacak. Bana gelen bazı şeyleri kısıtlayacak. O yüzden de kimse oyunu özgürce kullanamıyor. (Erkek; 43; Ortaokul Mezunu; Çiftçi; Eski Muhtar)

Eski bir muhtar olan görüşmeci, yukarıda çok önemli bir siyasi gerçekliğe değinmektedir. Köylerde akrabalık bağı, takım ruhu, sülâlecilik gibi etnosantrik referansların siyasetle ilişkisinden söz eden görüşmeci, bu grup bağlarının, köy toplumsal yaşantısının birçok alanını politize ettiğinden bahsetmektedir. Köylerde doğal ve tâbii kanaat önderleri olarak görülen köy muhtarları, gücünü, kişisel bilgi, beceri, deneyim ve tecrübesi ile eğitim düzeyinden değil; mensubu olduğu akrabalık bağları, sülâlecilik anlayışı gibi grup bağlarından ve kolektif takım ruhundan aldığı kadar, tüzel kişiliğinden de almaktadır. Bu güç siyasal alanda basit bir hesaba dayanmaktadır. Zira görüşmecinin ifade ettiği gibi, iki muhtar adayı olan 120 kişilik bir köyde muhtarın oyların yarısından fazlasına tesir edebildiği gerçeğinden hareketle, muhtarın desteğinin alınması, köyün çoğunluğunun desteğinin alınması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, köylünün muhtarın öngördüğü adaydan başkasına oy verilmesi, köyün yarısından fazlası tarafından dışlanması ve bazı sosyal haklardan faydalanamaması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda seçmen, dört yılda bir tekrarlanan Milletvekili Genel Seçimleri ve beş yılda bir tekrarlanan Mahalli Yerel Seçimlerde açık ve/veya örtük; katı ve/veya esnek etnosantrizm uygulamaların kısıcında yaşamaktadır. Diğer taraftan, etnik, dinsel, ideolojik birçok referans kaynağını merkeze koyarak etnosantrik eğilimler geliştiren seçmen; köy gibi ceamatvari, homojen topluluklarda da, aile, takım, akrabalık, sülâle gibi daha mimimal referans kaynaklarını merkeze alarak etnosantrizm üretebilmektedir ve yeniden-üretebilmektedir. Bu bağlamda, taşra ve köylerde, siyaset açısından öteki, ontolojiktir. Nitekim toplum, daha mantıklı referans kaynaklarını bulamadığı durumlarda ya küçük farklılıkları abartarak yeni etnosantrizm referansları inşa etmekte; yoksa da yenisini yaratmaktadır.

SONUÇ: Tartışma ve Değerlendirme

İnsanın birkaç yüz kişiden, binlerce kişiye kadar varan kabilelerden; milyon ya da milyar nüfuslu devletlere kadar, çok farklı çevrelerdeki 'ortaklıklarda' yaşama yeteneğine sahip olduğu gibi; aileden, parti, meslek grubu, dini grup ve ulusa kadar çeşitli ve farklı gruplara aynı zamanda dâhil olabildiğine dikkat çeken Assmann'a göre (2001: 139), "bu demektir ki birey, biri aile gibi mikro topluluk; diğeri medeniyet gibi makro toplum olan iki nokta arasındaki sayısız kimlikler âleminde, çok sayıda kolektif kimliğin mensubu olabilir". İki nokta arasında, kent ve köy toplumları, sosyal, ekonomik ve siyasî açıdan nevi şahsına münhasır özellikleri olan, iki ayrı, önemli insan topluluğu türüdür.

Kent ve köy toplumlarının kendine has özellikleri vardır. Bunlardan bazıları oldukça karakteristik özellik taşıırken; bazıları değişmiştir, bazıları da değişmektedir. Meselâ mülâkatlar boyunca bazı köylerin ve köylerdeki kimi köylülerin ekonomik durum ve yaşam tarzı açısından kentlerden bir farkı olmadığı görülmüştür. Keza köylerdeki birçok evde bilgisayar, internet bağlantısı, güneş enerji sistemleri, televizyon, cep telefonları, lüks mutfak eşyaları olduğu gibi köy-şehir arasındaki yollarda asfaltlı ve bakımlı bir vaziyettedir. Buna karşın, kent ve köy ekseninde siyasal kültür açısından önemli farklılıklar da mevcuttur. Bu farklılıklar ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek kadar kapsamlı ve çok boyutludur.

Bu makalede, görüşmelerin bakış açısından, kent ve taşra siyasal kültürünü karşılaştırmalı olarak nasıl değerlendirdikleri ele alınmıştır. Mülâkatlardan elde edilen veriler ışığında, görüşmecilerin nazarında iki temel farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan *birincisi, kentlerin, siyasal konularda daha ilgili ve bilinçli olduğunu düşünenlerin hâkim olduğu görüştür*. Bu şekilde düşünen görüşmeciler, şehirdeki insanın, gelişmelerden daha kolay ve sıklıkla haberdar olduğunu ifade ederek, köydeki insanların bilgi kanallarının dar ve kısıtlı olduğunu belirtmiştir. Kentlerdeki seçmenlerin siyasal bilinç düzeyinin daha yüksek olduğuna inananlara göre; demografik, işlevsel, ekonomik ve toplumsal ölçütler açısından farklılık ve çeşitlik arz eden kent toplumları, çeşitli kitle iletişim araçları tarafından, yoğun bir şekilde enforme edilmektedir. Bu görüşe göre, siyasî aktörler ve kurumlar, taşra ve köydekiler ile geleneksel yöntemlerle, daha az vaatle ve daha seyrek siyasal ilişki kurmaktadır. Konuya başka bir açıdan yaklaşan bazı görüşmeciler ise, taşra siyasetinin 'oy' dışında, siyasî karar alıcılar ve uygulayıcılar üzerinde herhangi bir etki yaratamadığına inanmaktadır. Bu konuda görüşmecilerden biri, 'Şehirlerde sadece yirmi gencin bir araya gelerek, dünyaya sesini duyurabildiğini' söylerken; çarpıcı bir şekilde 'köyde en marjinal eylemin bile farkındalık yaratamayacağını' söylemiştir. Taşra ve köylerin, siyasette nicel siyasal yoğunluğuna rağmen; bulunduğu yerden gündem belirleyememesi, taşralı seçmeni siyasetin bir nesnesi yapmaktadır. *İkincisi ise, köylerin/taşraların kentlerde yaşayanlara göre daha ilgili ve bilinçli olduğuna inananların hâkim olduğu görüştür*. Bu şekilde düşünenlere göre ise, taşra seçmeni siyasal bilgi ve bilinç açısından merkezdekilere göre daha donanımlı, etkili ve politize bir topluluktur. Bu minvalde düşünen görüşmecilere göre, kent(li)ler çoğunlukla örgütler, kurumlar ve kuralların bir araya getirdiği, sosyal etkileşimin mesafeli ve kısa süreli olduğu; heterojen insan kitleleridir. Bundan kaynaklı olarak, kentlerde siyasal ilişkiler, mesafeli ve güven duygusundan yoksun ilişkililerdir. Etkileşimin yoğun ve ilişkilerin samimî olduğu taşrada ise, insanlar siyasetle ilgilenmeye, siyasal konularda bilinçlenmeye daha fazla zaman ayırabilmektedirler. Üstelik taşra ve köylerde halk, siyaseti daha özgürce konuşabilmekte ve daha gündelik siyasî konularla ilgili duygu ve düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade edebilmektedirler. Bu durum kent-taşra siyasal kültürünün en bariz farklarından biridir.

Kent-taşra siyasal kültürlerinin birbirinden somutlaşarak ayrıştığı bir başka temel mesele ise, muhtarlık tüzel kişiliği ve muhtarların toplum(u) üzerindeki etkisidir. Kentlerde muhtarlar, 'merkezi idare adına destek hizmet sağlayıcı' bir misyona sahipken; köylerde muhtarlar, destek sağlayıcı misyonunun yanı sıra, tüzel kişiliklerinden kaynaklı görev ve sorumluluklarını aşan bir yetkiye ve nüfuza da sahiptirler. Nitekim Osmanlı'dan beri var olan muhtarlık müessesesi, 1933'de kaldırılıp, 1944'te yeniden hayata geçirildiğinden beri tartışmalı olma özelliğini hep korumuştur. Bu çalışmanın ampirik kısmından elde edilen bulgulardan birine göre, odağına aşiretçilik, sülâlecilik ve akrabalık gibi ilksel bağların yerleştirildiği muhtarlık seçimleri, taşra ve köy gibi görece homojen topluluklarda hizipleşme ve çatışma üretme potansiyeline sahip, önemli bir konudur. Araştırmadan elde edilen verilere göre, güçlü (*parasal açıdan varlıklı, erkek ve genç sayısı fazla olan*), geniş (*akraba sayısı fazla olan*) ve oyu çok olan (*oy kullanacak seçmen sayısı fazla olan*) sülâle; muhtarlık seçimlerinde, muhtarın kim olacağını belirlemektedir. Bu çerçevede, görüşmeciler, muhtar olarak seçilen adayın, eğitim seviyesi, kültürel durumu, kişilik ve liderlik özellikleri ile meslekî bilgi ve becerisi gibi etmenlerin hemen hemen hiçbir önemi olmadığı gibi, sülâlenin belirlediği bir adayın, ömür boyu muhtar kalabileceğine de dikkat çekmiştir. Daha da önemlisi köy gibi homojen, cemaatvari (*gemeinschaft*) yaşam alanlarında bile; merkezine akrabalık bağı, takım ruhu ve/veya sülâlecilik kavramlarının alındığı muhtarlık seçimleri, iç-grup ve dış-grup dikotomilerinin üretildiği hizip alanlarına dönüşme potansiyeli taşımaktadırlar. Böylelikle, muhtarlık seçimlerinde iki veya daha fazla grup, sülâlecilik, aşiretçilik, etnisite, mezhep gibi referanslar üzerinden iç-grup/dış-grup dikotomileri üretebilmektedir. Bu süreçte sülâleler arasında gerilimi, çatışmayı göze alamayan kişiler, aday dahi olamamaktadır. Bununla

birlikte sonuçta seçilen taraf, köyde birçok rant kaynağının başına geçtiği gibi, aldığı karar ve yürüttüğü uygulamalarda destekçilerini gözeterek, iç-grup kayırmacılığı yapabilmektedir. *Bu durum, köylerde, demokrasiyi bir "köy oligarşisine" indirgemektedir.*

Bu çalışmada işlenen, görüşmecilerin dile getirdiği, başka bir çarpıcı sorun ise, oylarda 'şifre' kullanıldığı iddiasıdır. Köylerde, oy vereceği, şüpheli seçmenlerin, kime oy verdiğini anlamak üzere, çeşitli şifre yöntemlerinin kullanıldığını ifade eden görüşmeciler, henüz oy kullanmadan önce, oyların âdeta ipotek altına alındığını iddia etmiştir. Hatta görüşmecilerden birkaçı *bazı köylerde, kimi seçmenlerin* kime oy verdiğini video kamera özelliği olan cep telefonlarına kaydettiklerini; çektikleri görüntüleri, kime oy verdiğinin kanıtı olarak sergilemek durumunda kaldıklarını anlatmıştır. Bu durum, seçmen iradesinin *genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest* olmasını anayasal güvenceye alan bir hakkın ihlâl edildiği anlamına gelmektedir. Öte yandan kendisine kimlerin oy vermediğini öğrenen muhtar, oy vermeyenleri geniş ve güçlü aile bağlarını kullanarak baskı altına alabildiği gibi; insanları çeşitli sosyal haklardan mahrum da bırakabilmektedir. Böylece kimi köylerde, bazı muhtarlar *'fili bakımdan cebri kanaat önderleri'*ne dönüşebilmektedirler. Cebri kanaat önderliği üzerinden tesis edilen köy oligarşileri, doğrudan ve dolaylı yollarla, diğer temsiliyet alanlarını da etkilemektedir.

Tespit ve Öneriler

Sosyopolitik açıdan etnosantrizm, bazı köylerde bir var oluş meselesidir. Taşra ve köylerde muhtarlık seçimlerinde somutlaşan sorunların giderilmesi için başta siyaset bilimi olmak üzere, sosyoloji ve kamu yönetimini de ilgilendiren altı tespit, çıkarım ve öneri ileri sürülebilir:

1- Her dört yılda bir genel, beş yılda bir yerel seçimler ve ara ara yapılan çeşitli oda, meslek, sivil toplum örgütü v.d. seçimlerde küçük sosyal farklılıklar ve benzerlikler abartılarak iç-grup, dış-grup hizipleşmelerine dönüştürülebilmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de seçimlerin bu kadar sık yapılması, etnosantrizmi doğal ve rutin bir sosyal mesele yapmaktadır. Nitekim etnosantrizm, seçim zamanları gibi toplumun birbirine biraz daha fazla ilgi duyduğu kriz dönemlerinde yükselmekte; diğer zamanlarda ise toplumsal hayatın bütün ilişkilerinde, sosyal bir gerçeklik olarak varlığını örtük bir şekilde sürdürmektedir. Bu açıdan mahalli ve genel seçimlerin, mümkünse aynı anda, değilse aynı dönemde yapılmasında, kanaatimizce, fayda vardır.

2- Günümüz temsili demokrasileri, büyük oranda şehir temeli bir siyasa olarak tasarlanmış ve geliştirilmiştir. Bu süreçte, seçimler dışında, siyasal katılımı bulmak ve siyasal kanalları kullanmak isteyen köylüler ise, şehirlere gitmek ve şehirler tabi olmak zorundadırlar. Nitekim günümüzde kitle iletişim araçları vasıtasıyla siyaseti yakından takip eden ve gittikçe bilinçlenen köylüler, siyasanın nicel çoğunluğunu oluşturmasına rağmen; ulusal siyasette hala birer nesne konumundadırlar. Dolayısıyla köylülerin, sadece seçimlerle sınırlı olan ilişkisini daha ileri boyutlara taşımak üzere sağlanacak her türlü imkân, temsili demokrasiyi doğrudan demokrasiye yaklaştırmak yolunda önemli adımlar olacaktır.

3- Mahalle muhtarlıkları, "1933 yılında kaldırılıp, bunların görmekte oldukları işler yerel yönetim, merkezi yönetim ve mahalleli arasında paylaştırıldığında, bu hizmetlerde etkinlik kaybolmuş ve boşluklar görülmüştü. Bu gün muhtarların yapmakla 'sorumlu' oldukları işler ellerinden alınsa ve kaymakamlık, belediye gibi üst birimlere devredilse, 1933 sonrasında görülen etkinlik kaybıyla tekrar karşılaşılacağını söylemek zor, hatta birçok konuda vatandaşın işi daha da kolaylaşabilir (Arikboğa, 2000: 9)". Bu bağlamda, günümüzde kentlerde, mahalle muhtarlıklarının yasal statülerinin aynı olması kaydıyla, işlevlerinin devam etmesini anlamsız bulanlar olduğu gibi, kaldırılmasının bir eksiklik yaratmak bir yana, faydalı olabileceğine dair görüşler oldukça fazladır. *Öte yandan bu durum, taşra ve köy muhtarlıkları için, kanaatimizce söz konusu olamaz.* Yukarıda ikinci maddede sözü edildiği üzere, kurum, kanal ve birçok işleyişle merkezlere göre tasarlanmış temsili demokrasiler için, muhtarlıklar hem siyasi açıdan demokrasinin, hem de kamu yönetimi bakımından yerel yönetimlerin işlevsel olabileceği yegâne çekirdek unsurlarıdır. Ancak mevcut işleyiş açısından, taşra ve köylerde muhtarlık müessesinin, bizce, mutlaka revize edilmesi gereken, üç temel sorunlu yönü vardır.

4-(a)- Erkek ve genç sayısı fazla olan, akrabalık bağları güçlü, parasal açıdan varlıklı aileler, köylerde kimin ne kadar süreyle muhtar olacaklarını belirleyen başat güçlerdir. Bu durum, köylerde, demokrasiyi bir *"köy oligarşisine"* indirgemektedir. Taşra ve köylerde, demokrasi açısından son derece sorunlu, sosyal açıdan bir o kadar sakıncalı bu durumu aşmak üzere, hem bir anlamda bulunduğu yerin mülki amiri hem de bir kamu görevlisi olan muhtarların seçilmesi için ön şartlar belli standartlara bağlanabilir. Bu bakımdan, muhtarlık seçimlerinde adayların, eğitim seviyesi, köyü temsil edebilme kabiliyeti ve meslekî bilgisi gibi farklı meziyetlerinin yarıştığı demokratik standartlar konulabilir.

5-(b) Güçlü ve geniş ailelerden oluşan bu köy oligarşileri, bazı demokratik temsiliyetlerde, köylülerin iradelerine ipotek koyabilmekte, köylerde mağduriyet ve hizipleşme oluşturabilmektedirler. Bu açıdan, sorun emaresi taşıyan taşra ve köylerde, muhtarlık seçimleri döneminde, valiliklerden yetkililer veya bağımsız ombudsmanlar gibi üçüncü kişiler, gözlemci olarak incelemelerde bulunabilirler.

6-(c)- Görüşmecilerin bir kısmı, bazı köylerde, kimi muhtar adaylarının, muhtarlık seçimlerinde, 'şifreli oy' kullandıklarını iddia etmişlerdir. Makalede yapılaş şekli anlatıldığı üzere, 'şifreli oy' mevcut⁵ oy pusulalarının özel durumundan kaynaklanmaktadır. Mevcut oy pusulaları önceden, basılmış, teksir edilmiş, herhangi bir araçla veya elle çoğaltılmış oy pusulaları üzerine desteklenen muhtar adayının ve üyelerin adlarının elle yazıldığı pusulalardır. Dolayısıyla Köy ve Mahalle Seçimlerindeki Oy Pusulalarına İlişkin Özel Hükümler hakkındaki kanun değiştirilerek, bu sorun, kolayca giderilebilir. Bu açıdan muhtarlık seçimlerinde, genel seçimlerinkine benzer oy pusulaları kullanılmalıdır. Bu oy pusulalarında, muhtarlık seçimlerinde, desteklenen adayın veya adayların kimler olduğu, yüksek seçim kurulu veya il seçim kurulu tarafından önceden açıkça yazılmalıdır.

Sonuçta şu iki durumun göz ardı edilmemesi kritik önem taşımaktadır: Bu çalışmanın ampirik verilerinden elde edilen bulguların işaret ettiği sorunlar, birincisi Cumhuriyet tarihi boyunca, kimi köylerin karşı karşıya kaldığı yapısal meseleler olup dönemsel bir özellik taşımamaktadır. İkincisi ise, söz konusu sorunlar, çalışmanın evrenini oluşturan Ardahan ilinin tamamının veya Türkiye'nin diğer illerinde yapılan muhtarlık seçimlerinin hepsinin yerleşik bir sorunuymuş gibi algılanmamalıdır. Bununla birlikte, Ardahan'ın bir takım köy ya da mahallelerinde veya Ardahan'ın yerel dinamiklerine benzeyen başka yerlerde yapılan bazı muhtarlık seçimlerinde, çalışmamızda bahsedilen sorunlara benzer bir takım sorunların görülebileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- ARIKBOĞA, Erbay (2000), *Boşluk Doldurucu ve Aracı Kurum: Mahalle Muhtarlıkları*, Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri Kitapçığı, Hazırlayan: Birgül A. Güler ve Ayşegül Sabuktay, Ankara: Todae Yyaem Yayınları.
- ASSMANN, Jan (2001), *Kültürel Bellek, Eski Yunan Kültüründe Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Çev: Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- AXELROD Robert ve HAMMOND Ross, A. (2003), *The Evolution of Ethnocentric Behavior, This is A Revised Version Of A Paper Prepared For Delivery At Midwest Political Science Convention*, April 3-6, 2003, Chicago: IL,
- AYTAÇ Ömer (2007), "Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 199-226
- BAL, Hüseyin ve ark. (2012), "Muhtarların Sosyal-Ekonomik Özellikleri ve Mahalle - Kentsel Sorunlara Yaklaşımları (Isparta Örneği)", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17/2, ss: 17-40.
- BAUMAN, Zygmunt (2010), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BİZUMİC Boris ve DUCKİTT John (2008), "My Groups Is Not Worthy of Me: Narcissism and Ethnocentrism", *Political Psychology*, Vol: 29, No: 3, pp: 437-453
- ÇANKAYA, Erol (2013), "Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye 'İçerden' Bakış Doğuşu, Doğuşu, Etkileri, Sonuçları", *Turkish Studies Dergisi*, 8/4, ss: 473-488
- DEMİR Ömer ve ACAR Mustafa (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları.
- EİSİNGA Rob, FELLİNG Albert, PETERS Jan (1990a), "Church Involvement, Prejudice and Nationalism: A Research Note On The Curvilinear Relationship Between Church Involvement and Ethnocentrism In The Netherlands", *Review of Religious Research*, Vol: 31, No: 4, Jun. 1990, pp: 417-433.
- ERCOŞKUN, Tülay (2012), "Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Kurumunun İşleyişine İlişkin Düzenlemeler ve Gözlemler", *Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bilig Dergisi*, Sayı: 60, ss: 131-154.
- GERAY, Cevat (1985), *Türkiye'de Köysel Yerleşme Düzeni, Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı*, Derleyen: Oğuz Arı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- GİL-White, FRANCİSCO J. (2005), "Is Ethnocentrism Adaptive? An ethnographic Analysis", Unpublished Manuscript, <http://www.hirhome.com/academic/Ethnocentrism.pdf>
- HAMMOND, Ross A. ve AXELROD Robert (2006), "The Evolution of Ethnocentrism", *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 50, No: 6, December 2006, Page: 1-11
- JOHN Robert (2007), "Ethnocentrism, Ethnoprference, Xenophobia Peace in Race Relations - A New Understanding", *The Occidental Quarterly*, Vol: 7, No: 2, Summer 2007,
- KAM Cindy D. ve KINDER Donald R. (2006), "Terror and Ethnocentrism: Foundations of American Support for the War on Terrorism", *Final Copy for the Journal of Politics*, November 30, pp: 1-44.
- NEULİEP James W. ve MCCROSKY James C., (1997), "The Development of a U.S. and Generalized Ethnocentrism Scale", *Communication Research Reports*, Vol: 14, No: 4, pp: 385-398.
- OZANKAYA, Özer (1986), *Toplumbilim*, 6. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- ÖZBEK, M. Ferhat (2004), "Geleneksel Topluluklar ve Güven Bağlamında Etnosentrik Eğilim İlişkisi", *Türk Dünyası Celalabad İşletme Fakültesi Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 3, 1-8, Kırgızistan.
- PALABIYIK, Hamit ve Atak, Şermin (2002), 'Türkiye'de Mahalle Yönetimi', Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler, Ed. Bekir Parlak, Hüseyin Özgür, Alfa, ss. 331-371, Ekim 2002.
- ROSKİN, M., G ve CORD R., L ve MEDEİROS J., A ve JONES W., S. (2013), *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*, Çev: Atilla Yayla, Ankara: Adres Yayınları. <http://www.camdibibarbarosmahallesi.com/detail.aspx?id=3>
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html>
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/665.html>
- http://www.migm.gov.tr/Istatistik/İllerin_Koy_Sayilari.pdf
- <http://www.tuik.gov.tr/PrefHaberBultenleri.do?id=1898>
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=39
- http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/yy_mevzuati/mevzuat_detay.php?kod=116

⁵ Köy ve Mahalle Seçimlerindeki Oy Pusulalarına İlişkin Özel Hükümler'in 50. Maddesine göre, Köy ve mahalle seçimlerinde adaylık usulü bulunmadığından, seçmenler diledikleri kimselere oy verebilirler ve muhtar için bir ad, üyeler için de ancak asıl üye sayısı kadar ad yazılmış oy pusulalarını aynı zarfa koyarak sandığa atarlar. Kapalı oy verme yerinde bulunan beyaz kağıt seçmen tarafından oy pusulası olarak doldurulabileceği gibi, basılmış, teksir edilmiş, herhangi bir araçla veya elle çoğaltılmış oy pusulaları oy verme yerinde oy zarfına konulabilir. Önceden hazırlanmış oy pusulalarının beyaz kâğıda yazılmış olması gerekir.